

© Кавалеров В. А.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Платон. Государство. Сочинения в четырех томах; Ч. 1 / Платон ; [Под общ. ред. А. Ф. Лосева и В. Ф. Асмуса]. — Спб. : Изд-во С. Петерб. у-та, 2007. — Т. 3. — 752 с.
2. Макиавелли Николо. Избранные произведения / Николо Макиавелли; [пер. з італійської]. — М. : Художественная література, 1982. — 198 с.
3. Саймон Г. Менеджмент в организациях / Г. Саймон, Д. Смитбург, В. Томпсон. ; сокр. пер. с англ. под ред. А. М. Емельянова. — М. : Экономика, 1995. — 337 с.
4. Щёкин Г. В. Теория социального управления: Монография / Георгий Щёкин. — К. : МАУП, 1996. — 408 с. — Режим доступа до монографії. : http://www.pravo.vuzlib.net/book_z872_page_1.html.
5. Кун Т. Структура научных революций / Томас Кун ; [пер. з англ. И. З. Налетов, В. Н. Порус] — М. : ООО «Издательство АСТ», 2002. — 605 с.
6. Маркс К. Избранные произведения в двух томах / Карл Маркс ; [пер. с нем. под ред. М. Б. Митина]. — Т. I. — Л. : Госполитиздат, 1941. — 437 с.
7. Пуанкаре А. О науке // Анри Пуанкаре ; [пер. с фр. осуществлен главной редакцией физико-математической литературы издательства «Наука»]. — М. : Наука, 1983. — 559 с.
8. Ивакин А. А. Диалектическая философия / Алексей Аркадиевич Ивакин. — Одесса : Феникс, 2007. — 440 с.
9. Поппер К. Логика и рост научного знания / Карл Поппер ; [пер. с англ. В. Н. Садовский]. — М. : Прогресс, 1983. — 605 с.

Кавалеров В. А. — кандидат педагогических наук, директор Одесского областного института усовершенствования учителей.

УДК: 112

КОНЦЕПТ ІННОВАЦІЇ: ЦІЛЕРАЦІОНАЛЬНИЙ І КРЕАТИВНИЙ АСПЕКТИ

В статті розглядається проблема інновації в контексті укорінення в життя соціуму, показана її сутність як цілераціональної дії по реалізації ідей, що відбивають актуальні запити соціоекономічного, технологічного поступу.

Ключові слова: інновація, цілераціональність, ідея, спонтанний, знання, традиція, евристика.

В статье рассматривается проблема инновации в контексте включенности в жизнь социума, показана ее сущность как целерационального действия по реализации идей, отражающих актуальные потребности социальноэкономического, технологического прогресса.

Ключевые слова: инновация, целерациональность, идея, спонтанный, знание, традиция, эвристика.

The paper considers the problem of innovation in the context of involvement in the life of society, shows its essence as a goal-oriented rational action to implement the ideas that reflect the actual needs of socioeconomic, technological progress.

Keywords: innovation, idea, knowledge, tradition, heuristic, spontaneous.

Вступ. Сучасні глобальні трансформації (культурні та соціальні) виникають у відповідь на цивілізаційний виклик сьогодення. Такий виклик має декілька основоположних складових (Є.Михайлева), а саме: аксіологічна (пов'язана із змінами ціннісних засад буття); просторова (розширення соціального простору життєдіяльності людини); національно-державна (зміщення значимості від національних і державних утворень до транснаціональних); ідентифікаційна (ускладнення процесу ототожнення себе з тим чи іншим соціальним простором чи системою ціннісних орієнтацій); посилення ролі свідомості (як відповідь на технократизм індустріального суспільства); інтелектуальна (вимога глибоких знань, навиків та вмінь); технологічна (перетворення технології на

універсальний засіб взаємодії елементів соціального простору); інвайроментальна (пошук нових форм взаємодії з оточуючим середовищем). Всі зазначені елементи описують фундаментальні суспільні перетворення, які виникають із становленням нового типу суспільства – інноваційного.

Основна частина. Глобалізація як «ексклюзивний інструментарій ноогенезу» (А. Гальчинський) включає у власний розвиток становлення інноваційного мислення і світогляду людини, що пов'язано з її фундаментальною сутністю. Адже глобалізація – це «забезпечення послідовної (поетапної) трансформації біосфери в ноосферу» [2, с. 320]. Інтелектуальний ресурс людства у такому процесі відіграє основоположну роль, оскільки в основі уніфікації економік, соціумів і культур когнітивна складова відіграє вирішальну роль. Відбувається становлення постіндустріальної епохи, яка розвивається під егідою знання, інтелекту, творчості. Відтак проблема інновації, яка сама по собі являє собою впровадження, отже – суспільне визнання результату творчої діяльності людини, – стає загальноновизнаним пріоритетом в становленні і розвитку суспільств. Тим самим актуалізується і наукова концептуалізація проблеми інновації, пошук її джерел та перспективи розвитку в теоретичному та практичному аспектах.

Зрештою, у 1911 році Й. Шумпетер концептуалізує поняття «інновація», вводячи його в науковий дискурс. Саме після Й. Шумпетера виникає нагальна потреба зрозуміти, чи відрізняється поняття «інновація» від поняття «нововведення». Їх почасове ототожнення не має достатньої підстави. Адже інновація – це процес доведення наукової ідеї або технічного винаходу до стадії практичного використання, що приносить прибуток, а також пов'язані з цим процесом техніко-економічні та інші зміни в соціальному середовищі [4, с. 99]. Нововведення, натомість, виступають свого роду «проміжною ланкою» між інновацією та винаходом. На думку Б. Твісс, нововведення – це своєрідний процес, який об'єднує науку, техніку, економіку й управління. Він полягає в одержанні новизни і триває від зародження ідеї до її комерційної реалізації, охоплюючи комплекс відносин, виробництво, обмін, споживання. Отже, нововведення стосується науково-технічних, економічних та організаційних змін, які виникають у процесі відтворення, а його специфічними характеристиками є: якісна новизна виробів, способів виробництва і технологій у порівнянні з попередніми, темпи реалізації, динаміка циклу нововведень, економічна ефективність, соціальні наслідки. Відтак, різниця між інновацією та нововведенням стає цілком зрозумілою.

Що ж стосується сутності безпосередньо терміну «інновація», то він використовується для опису використання нового продукту, процесу або системи або ж для опису усіх складових інноваційного процесу – дослідження, проектування, і організації виробництва нового продукту, процесу або системи. Як зазначає С. Крючкова, «інновація – це складний процес, що являє собою низку взаємопов'язаних і свідомо ініційованих змін, бере початок в сфері фундаментального знання (з ефективних наукових і технічних ідей, що виникли в результаті творчого акту), продовжується в науково-технічній сфері (де ідеї втілюються в реальність і доводяться до стадії прикладного використання, що має соціальну значимість) і завершується в процесі споживання (виробничого чи особистого) новим способом задоволення вже існуючих або створенням нових потреб» [7, с. 19].

Інновація має ряд особливостей, які вказують на її вкоріненість в життя соціуму. Важливим є осмислення того, що інновація – це процес, соціально значимий у сенсі надавання відгуку на суспільні запити. Це стосується усіх різновидів інновації, як «технічної», так і «наукової». У «науковій інновації» власне колективність і є визначальною її характеристикою – в найзагальнішому сенсі наукові інновації розглядаються як «ідеї, прийняті науковою спільнотою» [11, с. 5]. Дана особливість ґрунтується на тому, що відповіддю на соціальні потреби стає принципова «іншість», новаторство, відмінність від вже існуючого.

Варто також наголосити на невинності інновацій: інновація руйнує традиційний устрій життя, сама згодом стаючи традицією надалі замінюючись іншою інновацією. Співвідношення інновації і традиції виступає однією з найактуальніших особливостей динамічного соціуму, передусім у контексті філософії освіти, яка визначає традицію як «спосіб буття і відтворення елементів культурної спадщини, що фіксує стійкість та спадковість досвіду поколінь, часів та епох» [10, с. 87]. Традиція, з одного боку, акумулює в собі систему норм і цінностей, що складають основу соціуму, культури або інтелектуального правління. З іншого боку, вона виступає «формою взаємодії сучасного і минулого, механізмом збереження і передавання образів, прийомів і навичок діяльності, що мають конкретно історичну реалізацію» [3, с. 106]. Без традиції інновація неможлива. «Традиція – історичний шаблон. Шаблон в темі, в запитаннях, у відповідях, у способі думки, у задачах і способах їх вирішення і т.п. Будь-яка сталість, що слугує опорою для можливих інновацій, може розглядатися як «традиція», - зазначає В. Візгін [1, с. 187]. Отже, інновація у сукупності з традицією утворює нерозривну єдність, в

якій традиція постає як своєрідна «точка відліку» інноваційності. Варто наголосити на тому, що сама інновація («стала» її форма) згодом стає традицією. Відбувається своєрідний діалектичний розвиток: традиція замінюється інновацією, яка сама згодом стає традицією.

Особливо співвідношення традиції та інновації важливі у дослідженні проблеми «наукової інновації». «У науковому дослідженні традиція виконує нормативно-евристичну функцію, вона орієнтує кожного вченого на класичні ідеали наукової діяльності, які виражають дух новаторства і перманентного наукового прогресу. На відміну від культурної традиції, яка визначеним чином консервує, зберігає знання наукова традиція критично налаштована до наявного знання і орієнтована на виробництво нового знання. Наукова традиція не протиставляється розвитку, раціональності та рефлексії, хоча і передбачає прагнення до збереження фундаментальних принципів, віру в істинність теоретичних постулатів і часте ігнорування критики» [3, с. 107], – стверджує Г. Доброродній. Знову ж таки доцільно порівняти наукову традицію та інновацію з «парадигмою» в кунівському розумінні. Інновації за своєю сутністю є продовженням традиції в науці. Вони навіть включені в традицію, оскільки наукове пізнання за своєю природою неможливе без виробництва нового знання, без відкриттів та винаходів, що є складовою інновації. «Сама логіка розвитку дослідницьких програм або логіка розгортання наукових тем приводить наукову спільноту до визначених інновацій», – зазначає О. Князева [6, с. 72]. Проте соціальний характер інновації стає впливовим фактором: без визнання науковою спільнотою відкриття, нового підходу чи напрямку інновацією вказані елементи наукової діяльності вважатися не можуть, адже «будь-яка дослідницька свідомість і знання, що вона виробляє, має потрапити в певне локальне середовище. Тільки тоді вона буде розвиватися» [6, с. 75]. Таким чином, без наукової спільноти, колективу, де нові ідеї будуть піддаватися ретельній перевірці та інкорпорації в існуючу наукову парадигму або перетворенню в цілісну нову парадигму, інновація неможлива.

Міркування за аналогією приводить до подібних висновків не тільки стосовно наукової та методологічної інновації, але й – технічної чи організаційної. Історія винахідництва та історія менеджменту свідчать, що інновації підхоплюються та поширюються. У той час, як поодинокі винаходи, які не сприймаються науковим товариством, наскільки б цікавими та випереджаючими свій час не були, в кращому випадку будуть ігноруватися, в гіршому – їх чекає забуття. Відомо безліч конкретних прикладів подібної відмови від революційних для свого часу артефактів, які є демонстративним матеріалом стосовно проблем інновації. Так, відомо, що одним із винаходів Леонардо Да Вінчі був парашут, який в часи свого винахідника не знайшов сфери застосування, отже – не став інновацією. Співвітчизники Да Вінчі в першій половині ХХ ст. розробили надпотужний двигун для літаків, який використали для моделі літака М.С.72. У 1934 р. італійський пілот Ф. Анжело встановив на цьому літаку світовий рекорд швидкості у 709 км/год (типовий винищувач того часу розвивав швидкість максимум до 360 км/год). Розробка такого двигуна була викликана суперництвом Італії та Великої Британії на щорічних перегонах літаків – кубку Шнейдера, де британці не змогли побити такого рекорду. Однак на початок Другої світової війни італійські ВПС незрівнянно відставали від британських. Причина полягає в тому, що британський двигун, який розробляли для кубку Шнейдера, згодом був застосований для виробництва військових літаків, зокрема, на знаменитих винищувачах Spitfire. У той же час, напрацювання італійських конструкторів не були запровадженими у виробництві військових літаків [12]. Відтак, їхні новації залишилися новаціями, не ставши інноваціями, призвівши до катастрофічного відставання італійських ВПС у Другій світової війні.

Отже, як ми бачимо, «поодинокі», або «ізольована» інновація неможлива – власне, вона не є інновацією. Вона завжди має застосовуватися на практиці. Саме така особливість інновації призводить до того, що вона – ринково детермінована. Для того, щоб винахід став інновацією він мусить сприяти подоланню негативного ринкового розриву – невідповідності пропозицій постачальників побажанням та очікуванням клієнтів. Існують два способи подолання ринкового розриву – орієнтація на продаж та орієнтація на клієнта [5, с. 54]. У першому випадку передбачається, що клієнт ніколи добровільно не буде купувати товар. Тому його слід примусити до цього в різний спосіб. Наприклад, суттєво знизивши ціну. Тому винаходи (як технічні, так і винаходи, що стосуються організації виробництва чи розповсюдження товару), які знизять вартість товару завжди користуються попитом. Другий підхід – орієнтація на клієнта – задоволення якомога більших потреб клієнта. Винаходи, які дозволять задовольнити якомога більше потреб клієнта завжди будуть трансформуватися в інновації. Але є ще один шлях для подолання негативного ринкового розриву, де інновації відіграють вирішальну роль – створення нових ринків. Прикладом першого способу подолання ринкового розриву є винахід Г.Фордом конвеєрної стрічки для зменшення вартості автомобілю, другий спосіб ілюструє

впровадження онлайн-банкінгу американськими банками для полегшення операцій з рахунками, і тут йдеться про інновацію, застосовану на вже сформованих ринках з жорсткою конкуренцією. Отже, інновація може створити новий ринок і в загальноекономічному сенсі робить суттєвий внесок у ринкову невизначеність.

Отже, економіка надає інновації власних смислів. Інновація сприяє створенню нової інтегративної структури, яка відіграє визначальну роль в сучасних економіках. Йдеться про «трикутник знань». Як зазначає Х. Соболев, «три добре відомих компоненти трикутника знань, – наукові дослідження, освіта, інновації – часто недооцінюються для розвитку успішної економіки. Між тим, тісна інтеграція і синхронізація цих трьох сфер формує основу економічного успіху» [9]. Через включення в економічні процеси інновація надає нових смислів науці, освіті, відтак – конструює інноваційне суспільство, яке обирає інновацію за основний орієнтир власного розвитку. Що трансформує і основні аксіологічні координати соціуму.

Проблема інновації у власній сукупності влучно детермінована В. І. Кудашовим, який стверджує: «Інновація – це форматований укрупнений розпакований смисл (ідея), не актуалізований раніше і наповнений заданим юридичним статусом на певній території в межах певного проміжку часу. Тут форматування означає, що смисл (ідея) представлений в формі, яка припускає трансляцію і поширення, тобто передачу навизначеній кількості осіб. «Розпаковку» слід розуміти як настанову системи понять, асоційованих з даним смислом (ідеєю) [8, с. 6]. Використання інформаційного поняття «смисл» передбачає, що інновація має діяльнісний зміст і здатна встановлювати зв'язки».

Висновки. Таким чином, інновація передбачає не тільки науковий чи освітній контекст, але і тісний зв'язок із професійними сферами діяльності. Інновація постає складним соціальним феноменом, який сьогодні перетворюється на специфічній сфері професійної діяльності, яку можна розглядати як «techne» – ремесло, або техніку у вузькому значенні цього слова. Остання є цілераціональною дією, спрямованою на перетворення природної речовини або енергії та продукування й застосування таких предметів, як знаряддя, пристрої, машини абощо. Інновація – також цілераціональна дія, проте матеріалом, який вона перетворює, є ідея – результат спонтанного творчого процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Визгин В. П. Традиции и инновации: взгляд историка науки / В. П. Визгин // Традиции и революции в истории науки: сб. науч. ст. / АН СССР, Ин-т философии ; под ред. П. П. Гайденко. — М. : Наука, 1991. — С. 187-204.
2. Гальчинський А. Економічна методологія: логіка оновлення : Курс лекцій / А. Гальчинський. — К. : «АДЕФ-Україна», 2010. — 420 с.
3. Доброродный Г. Д. Статус методологических инноваций в современном научном познании / Г. Д. Доброродный // Проблемы управления — 2009. — №4 (33). — С. 105-108.
4. Ільїн В. В. Концепт "інновації": історія, сучасність, смисл / Ільїн Володимир Васильович // Феномен інновації: освіта, суспільство, культура – колект. моногр. — К. : "Педагогічна думка", 2008 — 427 с.
5. Котлер Ф. Основы маркетинга. Краткий курс. / Ф. Котлер. — М. : Изд-во Вильямс, 2007. — 656 с.
6. Князева Е. Н. От открытия к инновации: синергетический взгляд на судьбы научных открытий / Е. Н. Князева // Эволюция, культура, познание: сб. науч. ст. / Рос. акад. наук, Ин-т философии ; отв. ред. И. П. Меркулов. — М. : Мысль, 1996. — С. 76-92.
7. Крючкова С. Е. Инновации: философско-методологический анализ: автореф. дис. ...д-ра филос. наук: 09.00.11 / С. Е. Крючкова; Моск. гос. технол. ун-т «Станкин». — М., 2001. — 46 с.
8. Кудашов В. И. Конструирование инновационного варианта образования / Кудашов В. И. // Философия образования. — 2009. — № 3. — С. 4-15.
9. Соболев Х. Экономика и треугольник знаний // Элемент. Научно-популярный журнал. http://elementmag.kz/2010/09/03/economics_triangle/
10. Толстых В. И. Традиция / В. И. Толстых // Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии Рос. акад. наук; науч.-ред. совет: В. С. Степин (пред.) [и др.]. — М. : Мысль, 2001. — 543 с.
11. Яковлев В. А. Инновации в науке / В. А. Яковлев — М., 2007 — 296 с.
12. Price A. The Spitfire Story / A. Price — London : Jane's Publishing Company Ltd., 1982 — 256 p.